

Országfásítás, a Fák Hete és az Országos Erdészeti Egyesület az 1950-es években I.

Habár a környezettörténet legutóbbi hazai monográfiája (Palasik Mária-Borvendég Zsuzsanna: *Vadhajtások*) erről nem tud, Oroszi Sándor és Bartha Dénes kutatásai nyomán ismert, hogy a fásítás az 1920-as évek óta szerepelt az erdészet napirendjén. Ezzel együtt az országfásítás 1950-es évekbeli programja az államszocialista korszak magyarországi erdészetének legjelentősebb vállalkozása volt, s ez egyben az egész 20. század egyik legfontosabb tájképformáló programja is.

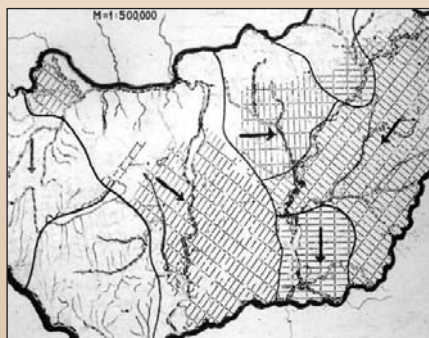
Döntő mozzanatnak tekinthető, hogy az első ötéves tervről szóló 1949. évi XXV. törvény 33. §-a előírta, hogy a fatermelést 300 000 köbméterrel kell növelni és azt is, hogy 50 000 hold új erdőt kell telepíteni az Alföldön. Két évvel később az 1029/1951. (XI. 30.) M.T minden erdőgazdaság részvételét elrendelte a fásításban, hogy az erdővel borított terület aránya 1953-ban elérje a 20,3 százalékot.

Habár a program 1949-ben indult, a jogi és intézményi keretek korántsem voltak koherensek az első években. A célok és eszközök számos alkalommal változtak 1949 és 1959 között. Minde mellett ez az évtized volt az, amelynek során a legnagyobb mértékben nőtt az erdővel borított terület. Az intézményi káoszra példa, hogy az Erdőgazdasági Üzemi Központ (Erdőközpont), az intézmény, amely a megvalósításért volt felelős, alig egy évig létezett 1949–50-ben. Az 1949–50-ben létrehozott tisztségek és bizottságok, mint például a fásítási felelős és a Fásítási Bizottság, amely a kampányban részt vevő kvázi civil szervezeteket volt hivatott összefogni, szintén rövid életűek voltak.

A koordináció irányítását a minisztériumok, a Földművelésügyi Minisztérium, majd a rövid életű Állami Gazdaságok és Erdők Minisztériuma, 1953 második felétől pedig a Mezőgazdasági Minisztérium főigazgatóságai vették át. A tervhivatali kölcsönöket az akkoriban alakuló termelőszövetkezeti csoportoknak és tanácsoknak kellett igényelniük. 1954 azután újabb fordulatot hozott. Nagy Imre kormánya különválasztotta a mezőgazdaságot és az erdőgazdaságot, s létrehozta az Országos Erdészeti Főigazgatóságot, amely az erdőgazdálkodás legfontosabb szerve lett. Amint az *Keresztes Béla* összefoglaló műveiből jól ismert, a főigazgatóságnak meglehetősen nagy autonómiája volt, s több emberi erőforrást biztosított az erdészet számára, mint bármely kormányzati intézmény 1920 óta.

Az 1040/1954-es M.T rendelet szerint az erdészetnek két fő feladata, hogy biztosítsa a fakitermelés folyamatos növekedését, és hogy az erdők védjék a mezőgazdasági művelés alá vont területeket, stabilizálják a klimatikus viszonyokat és óvják a lakosság egészségét. Mindkét feladat szempontjából az országfásítás volt a kulcs: fát ültetni mindenütt, ahol erre szükség van. 1959-ben az OEF utasítása három célt jelölt ki az országfásítás számára. Először mezővédő erdősávokat kell létesíteni, amelyek védik a művelt területeket a szélről és az áradástól is. Másodsorban, az országfásításnak gazdaságilag hasznossá kellett tennie azokat a területeket, amelyeket a mezőgazdaság nem tudott hasznosítani. Harmadrészt, szebbé kellett tennie az utak mentét és a városi területeket, illetve védeni kellett az utakat és a vasutakat a hótól.

A lenti ábra egy 1951-ben kiadott diafilmből való és azt beszélik el, hogy az Erdészeti Tudományos Intézet szorosan követte a Szovjetunió fásítási prog-

ramjának alapelveit. Az erdősávoknak fel kellett tartóztatniuk a homokot és meg kellett akadályozniuk az elsivatagosodást. Ezért az erdősávok merőlegesek voltak az uralkodó szélirányra. Így tehát a hagyomány mellett a Szovjetunió politikai elképzelések fölötti dominanciája is azt sugallta, hogy az országfásításnak az Alföldre kell fókuszálnia.

A Sztálint a fásítási terv térképe főleg hajolva ábrázoló plakát át üzeni, hogy a fásítás a Szovjetunió számára stratégiai érdek. A Természetátalakítás Nagy Terve a Szovjetunió politikai napirendjének és gépezetének meghatározó része lett 1948 őszén, tehát alig egy évvel azután, hogy a háború utáni nagy éhínség százazreket ölt meg. Ebben a látószögben a geometria szabályai szerint tervezett fásítás, amely a sivatagosodást volt hivatott megállítani, a természetet jelölte meg felelősnek a katasztrófa kapcsán. A természet kegyetlenségével szemben a nehézségek és a fák hadoszlopai voltak a győzelem eszközei. (Az elképzelés kritikáját lásd *dr. Jankó Ferenc: Az „országfásítás” éghajlati vonatkozásai* tudománytörténeti visszatekintésben, Erdészeti Lapok CXLIX. évf. 3. szám).

Magyarországon az országfásítást propagáló kiadványok azt állították, hogy a háború előtti gazdasági rend az erdők pusztulásának a fő oka volt. Az érvelés szerint a kapitalizmus az erdőkben bevételi forrást látott ahelyett, hogy a termelő kapacitást növelte volna az erdők által. Ezzel egy időben azonban az új rezsim erdészeti politikáját magyarázó tanácsok és szakkönyvek rendre megjegyezték, hogy a fásítás kérdésének a két világháború közötti időszakban is számosan szenteltek évtizedeket. Az Erdészeti Tudományos Intézet egyik 1958-as számát jelentős részben az intézmény történetének összefoglalása tette ki. Az első cikk a második világháború előtti eseményekre koncentrálva, egészen 1892-ig tudta visszavezetni a kapcsolódó kutatásokat. *Dr. Magyar János*, aki az egész országra vonatkozó fásítási tervet elkészítette, több évtizede zajló kutatásokra (részben a sajátjaira is) támaszkodhatott az Alföld fásítása kapcsán. Sőt, a szabályozásban is megjelent ez az ellentmondás, amennyiben ezek egy része az 1935. évi IV. törvényből és az ahhoz kapcsolódó rendeletekből vezette le le-

gitimitását. Ez az ellentmondás jelentkezett a megvalósítás során is.

A tervezést körülvevő intézményi anarchia és a növekedést mutató számok iránti igény csomópontját elérve a Rákosi-fél egypártrendszer saját autoritását a régi rezsimmel való szakításból és a szovjetizálási kampány megindításából vezette le. Ezen folyamat részeként 1949 őszén az országfásítási program egy olyan társadalmi programnak tűnt, amely minden állampolgárt el kívánt érni, s elsősorban a fiatal generációk bevonására összpontosított. Így tehát a program a versengés terepévé vált azon szervezetek számára, amelyek a mobilizáció politikailag releváns szereplőinek igyekeztek mutatkozni. Ezek egyike az Országos Erdészeti Egyesület volt, amely ekkor már mintegy nyolcvan éve létezett, s nem volt más választása, minthogy a MTESZ nevű ernoő-szervezet részeként működjön.

„[1949. október] 16-án, vasárnap, az Erdők Napján az ifjúság – fiúk és lányok – példás rendben kivonult a Vaskapui erdőbe, ahol a Rákosi Mátyásról elnevezett erdő rész elültetésével megindították az ötéves országfásítási tervet. Mindazok, akik az ünnepségsorozaton részt vettek, azzal a meggyőződéssel távozhattak, hogy az új szellemű erdész ifjúság a biztosítéka és záloga annak, hogy a Párt és Rákosi vezette munkával fel fogják építeni a szocialista erdős Magyarországot.”

Az idézet az esztergomi szakiskola által 1949-ben, az országfásítási program megindítása körüli hetekben szervezett Erdők Napját írja le. A cikket az Erdészeti Lapok közölte. Az iskola igazgatója, az akkor harminchét éves dr. Kollwenz Ödön, az OEE tagja volt, s a lapot levélben tájékoztatta az iskola közelgő jubileumáról. Az OEE az országfásítási program hivatalos elindítása előtt is annak egyik legfontosabb támogatója volt. Az egyesület a média közvetítésével igyekezett elérni a helyi szintű hatóságokat. Ennek az erőfeszítésnek az eredménye volt a neves rádiós újságíró, Kilián Zoltán által szerkesztett műsor, a 'Daloló erdőjárás'. Jablánczy Sándor, az OEE főtitkára levelet küldött a kiadásban érdekelt államcsíított vállalatoknak, kérve, hogy hirdessenek az Erdészeti Lapokban, valamint ötszáz darabot kért az 1949-ben kiadott országfásítási brosrából, amelyet az Erdőközpont igazgató-helyettese írt. Mindezen szervezési erőfeszítések eredményeként az egyesület legalább egy helyhatósággal (akkor még nem tanácsnak hívták) felvette a kapcsolatot. Berettyóújfalun az első között kapcsolódott

be a második világháború utáni fásítási kampányba. A jegyzőnek küldött levél a csemeteket fontosságára és az elemi iskolások bevonására hívta fel a figyelmet. Jablánczy szerette volna, ha Berettyóújfalun olyan mintajárassá változna, ahol a fásítási tervet szakmai iránymutatás mellett készítik el, amelyet az egyesület biztosít, s amely minden üres területet figyelembe vesz. A levél nem részletezi a különböző helyszínek fásítása mögötti okokat (utak, utcák stb.) Ehelyett az egyesületi főtitkár arra kérte a jegyzőt, hogy olvassa az említett Osváth-féle brosrút és a korábbi regionális szintű fásítási terveket. 1949 májusában az egyesület egy felhívást tett közzé az Erdészeti Lapokban: „A legkisebb helységben is legyen az erdőnek felelőse, számadója. Az elkövetkező években minden lebető talpalatnyi földterületet be kell fásítanunk. Ebbe mindenki segítsége szükséges, kinek-kinek tehetősége és akarata szerint. Most tavasszal a Pravda, a legnagyobb orosz napilap, napilaptól szokatlannul, heteken keresztül oldalas terjedelemben az orosz biológiai tudomány álláspontját közölte és tárta a közvélemény elé, bocsátotta országos vitára. Ötéves tervünk nyilvánosság elé bocsátásával nekünk is az a célunk, hogy mindenki szóljon hozzá, vitassa meg, megvalósítását munkálja, mert az erdő a közösség, tehát mindenki ügye. Véleményekkel, elgondolásokkal, segítő szándékkal, bármilyen egyetlen fát is teremtő és védő akarattal forduljunk az Országos Erdészeti Egyesülethez.”

Néhány héttel később, 1949 augusztusában az OEE nagy nyilvánosság előtt, a szegedi vándorgyűlésen is kinyilvánította, hogy az országfásítás koordinátorává kíván válni, továbbá a tervezésben

is főszerepet vállalna. Az 1949. nyári – a háború utáni első – egyesületi vándorgyűlés az alföldfásítás fontosságát hangsúlyozandó került Szilvásvár helyett Szegedre. Megnyitó beszédében az egyesület elnöke rámutatott, hogy az egyesület legfontosabb feladata a propaganda: minden munkással és paraszttal meg kell értetni, hogy az erdővel borított terület nagyságának növelése minden magyar érdeke, mert kedvezőbbé teszi a mikroklimát a mezőgazdaság számára, alapanyag és fűtőanyag, s a pihenés helye is egyben. A beszéd második részében Haracsi Lajos az ültetendő fafajokról mondta el álláspontját. Hangsúlyozta, hogy a régió a Kelet-Ukrajnától nyugati irányban fekvő nagy földrajzi egység, a juhar, nyír és kőris által dominált sztyeppe része.

Az OEE elnöksége (elnöki tanácsa) egy ún. Társadalmi Munkaközösséget hívott életre, amely elsősorban az országfásítás propagandájának szervezésével kellett, hogy foglalkozzon. Egy körlevélben az OEE arra kérte a helyi elöljárókat, hogy jelöljenek ki fásítási kapcsolattartót, s tervbe volt véve egy távoktatási forma is, amelyet finn mintát követve szerveztek volna. A munkaközösség által készített levéltervezet tartalmazta még az ún. Kossuth-fasorra vonatkozó tervet is, amely a Budapest és Szeged közötti főút mentén állt volna. Egy másik levélben a testület azt hangsúlyozta, hogy éves szinten az importált fa értéke megegyezik a könnyűipar költségvetésével, így a forráshiány nem lehet érvényes indok az országfásítás meg nem valósítására.

Balogh Róbert
történész